

УДК 330.34:639.2:005.332.4

Н. М. Вдовенко,

*д.е.н., завідувач кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна
nata0409@gmail.com*

Ю. Є. Шарило,

*директор, бюджетна установа «Методично-технологічний
центр з аквакультури»,
вул. Тургенєвська, 82-а, м. Київ, 04050, Україна
egts@ukr.net*

П. Ю. Курмаєв,

*професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, 20300, Україна
petro109@i.ua*

Р. А. Дмитришин,

*здобувач, Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна
dmitrishynroman@gmail.com*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРЕСИВНОЇ ВИРОБНИЧО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ

Анотація. Розкрито проблемні аспекти забезпечення конкурентних переваг рибного господарства з використанням прогресивної виробничо-технологічної бази галузі як в Україні, так і за її межами. Акцентовано на тому, що важлива розробка технологій виробництва смугастого окуня, судака, щуки, лина, тиляпії, раків з метою розширення переліку об'єктів сертифікації для унеможливлення просування небезпечної риби на ринки. Зроблено висновок, що доцільно для оптимізації діяльності суб'єктів аквакультури в частині орендної плати та зниження собівартості продукції встановити фіксований мінімальний розмір орендної плати для земельних ділянок, що використовуються для виробництва риби в контексті Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, ринок, рибне господарство, галузь, технології, виробничо-технологічна база.

Актуальність теми дослідження. Відповідно до даних OECD/FAO, світові обсяги виробництва у рибному господарстві за 2006–2015 рр. зросли на 24% та сягнули 167 млн тонн. Протягом 1980 р. та 2015 р. саме у сфері аквакультури став відчутний справжній глобальний виробничий ріст, зі збільшенням у шістьнадцять разів обсягів виробництва за цей період. При цьому виробництво прісноводної та морської риби протягом останніх років також має суттєве зростання. Водночас більша частина цих додаткових обсягів отримана за рахунок традиційної ставкової аквакультури. Власне виробництво коропа становило 27,2 млн тонн у глобальному зростанні, тобто 37,8 % від загального зростання продукції аквакультури протягом останніх 35 років [1]. У результаті інтенсифікації виробничо-технологічних процесів в галузі середньорічний урожай азійського коропоного рибного господарства зріс у 5–10 разів від початку 1990-х [2–4]. Зазначимо, що зростання сектора аквакультури у глобальному масштабі є дійсно вражаючим, але географічно це розширення було неоднорідним, і деякі регіони не отримали користі від Блакитної Революції. Зокрема, європейська аквакультура стагнує з початку 1990-х. Саме частка європейської аквакультури у глобальній прісноводній аквакультурі знизилася з 9,3 % у 1990 р. до 1,0 % у 2015 р. [1]. Тому одним із ключових аспектів цього дослідження є аналіз результатів діяльності рибогосподарських виробників під час проведення в Україні міжнародної виставки АГРО-2018 щодо можливостей імплементації положень Спільної рибної політики Європейського Союзу з використанням прогресивної виробничо-технологічної бази галузі. Таким чином, незважаючи на складності, які нині переживає рибне господарство України, доцільно відмітити, що є всі підстави для подальшого дослідження і пошуку напрямків забезпечення конкурентних переваг рибного господарства з використанням прогресивної виробничо-технологічної бази.

Постановка проблеми. Стаття спрямована на аналіз проблемних аспектів за умови виокремлення перспективних пріоритетів забезпечення конкурентних переваг рибного господарства з використанням

прогресивної виробничо-технологічної бази галузі як в Україні, так і за її межами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процеси євроінтеграції нині в Україні знаходяться на початковій стадії та спонукають до проведення подальших досліджень теоретико-методичних засад інтеграції переважно у секторальному аспекті. Це зумовлено специфікою сільського господарства, його стратегічним значенням для вітчизняної аграрної економіки, а також необхідністю подальшої адаптації та формування теоретичних засад визначення напрямків забезпечення конкурентоспроможності саме рибного господарства за умов зростання сукупного споживчого попиту на рибу у контексті дослідження як теоретичних, так і прикладних аспектів забезпечення конкурентних переваг галузі.

Проблемні питання при пошуку забезпечення конкурентних переваг рибного господарства посідають провідне місце в працях Дж. Бостока [6], К. Ванга [4], Є. Менге [7], М. Дьюфі та інших вчених, зокрема Р. Нільсена, Ф. Ейша, М. Нільсена [11]. Дослідженню сучасних проблем розвитку вітчизняного рибного господарства приділяли увагу О. Качний [16], С. Кваша [13; 15], М. Стасишен [14], Ю. Шарило, К. Рибальченко [12], яких прийнято вважати відомими дослідниками з фундаментальних питань економічної рибогосподарської науки. При цьому у наукових дослідженнях, присвячених забезпеченню конкурентних переваг рибного господарства з урахуванням сучасних технологій, досить фрагментарно приділяється увага і не завжди є відповідь на сучасні виклики ринків риби.

Виклад основного матеріалу. Останні роки частка риби та рибної продукції, що використовувалася для споживання людиною, була на рівні 88 %, або 147 млн тонн. При цьому аквакультура охоплювала приблизно 50 % спожитої риби та рибної продукції. За прогнозами вчених протягом 2015–2025 рр. світові темпи зростання виробництва риби та рибної продукції очікуються на середньорічному рівні 1,5 % у порівнянні з 2,5 % з попереднім десятиліттям. Подальше збільшення споживання риби очікується за рахунок споживання продукції, що походить саме з аквакультури. Водночас середньорічні темпи зростання виробництва продукції аквакультури сповільнилися з середньорічних 5,4 % за попереднє десятиліття. У 2025 р. очікується, що на продукцію, яка виробляється в аквакультурі, припадатиме 57 % від усієї спожитої риби. У цілому прісноводні види риб, такі як короп, соми, тилapia, становитимуть більшу частину зростання обсягів продукції аквакультури, на них припадатиме у 2025 р. до 60 % від загальних обсягів продукції аквакультури. Азійськими країнами у 2025 р. вироблятиметься до 90 % загальних обсягів виробництва продукції аквакультури [5; 9]. При проведенні дослідження було використано дані вітчизняних суб'єктів аквакультури, які здійснюють ставкове, садкове, басейнове вирощування та виробництво в рециркуляційних аквакультурних системах (РАС) (рис. 1).

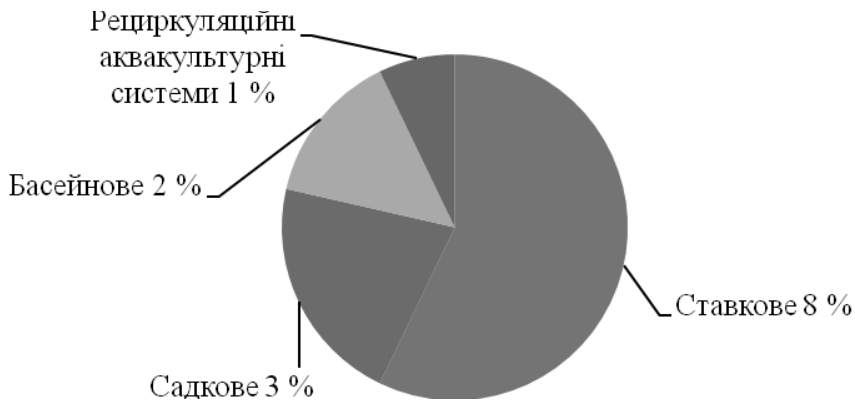

Рис. 1. Тип господарства в Україні.

Крім того, це дослідження здійснювалось із метою параметризації та визначення можливостей зменшення собівартості продукції аквакультури, спрощення бізнесу у сфері аквакультури та покращення інвестиційного середовища для рибницьких господарств в контексті імплементації положень Спільної рибної політики ЄС з використанням прогресивної виробничо-технологічної бази галузі з урахуванням міжнародного досвіду. Факторами, які безпосередньо впливають на собівартість продукції в аквакультурі, є: вартість енергоносіїв, рибних кормів, рибопосадкового матеріалу, інші витрати, орендна плата за землю, водний об'єкт, гідротехнічні споруди, експлуатаційні витрати, податки та інші обов'язкові платежі (рис. 2).

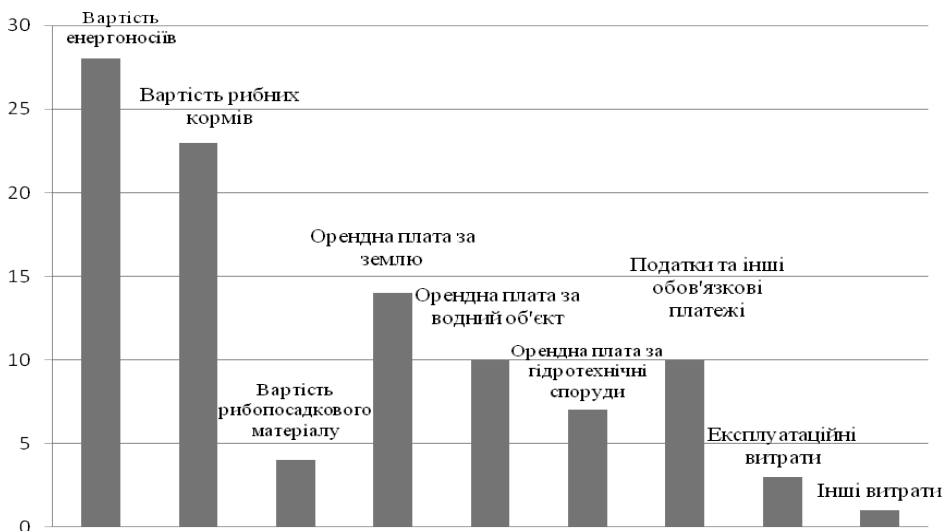

Рис. 2. Фактори, які найбільше впливають на собівартість продукції аквакультури.

Досліджено, що найбільше на собівартість продукції впливають такі витрати: вартість енергоносіїв (28 %), рибних кормів (23 %) та орендна плата за землю (14 %). Найменше впливають орендна плата за гідротехнічні споруди (7 %), вартість рибопосадкового матері-

алу (4 %) та експлуатаційні витрати (3 %). За результатами дослідження встановлено, що для зниження собівартості риби та рибної продукції у рибницьких господарствах у першу чергу потрібно зменшити вплив таких факторів: вартість рибних кормів, податки, плата за землю та енергоносії. У контексті визначення можливостей зменшення частки витрат на рибні корми виробники (41 %) схильні до того, що першочергово потрібно побудувати державні комбікормові заводи для виробництва повноцінних кормів для різних видів риб. При цьому 40 % виробників риби вважають, що необхідно надавати рибогосподарські субсидії на розвиток власного кормовиробництва, а 18 % вказали, що обов'язково потрібно переглянути податкове навантаження. Наприклад, у країнах Європейського Союзу на зменшення собівартості впливають рибогосподарські субсидії. При цьому частина вартості рибних кормів, витрачених на виробництво, відшкодовується державою.

Щоб знизити витрати на енергоносії, на думку 62 % опитаних, у аквакультурних господарствах потрібно запроваджувати енергозберігаючі технології. Водночас 38 % респондентів вважають, що частку витрат можна зменшити за рахунок зниження тарифів. При проведенні аналізу встановлено, що зменшити експлуатаційні витрати можна при механізації та автоматизації виробничих процесів при виробництві продукції аквакультури (67 %). Понад 80 % опитаних респондентів вважає, що чинне законодавство потребує уточнень саме для сфери аквакультури з метою зменшення собівартості продукції. До коригувань, які необхідно внести до чинного законодавства, віднесено: а) спрощення отримання пакета документів для ведення рибогосподарської діяльності, зокрема у сфері аквакультури; б) удосконалити законодавчі акти, які сприяють розвитку власного виробництва рибних кормів; в) переглянути засадничі положення митної політики щодо імпорту рибних кормів, рибопосадкового матеріалу та виробничого рибогосподарського обладнання; г) спрощення адміністративних процедур при оформленні дозвільних документів (рис. 3).

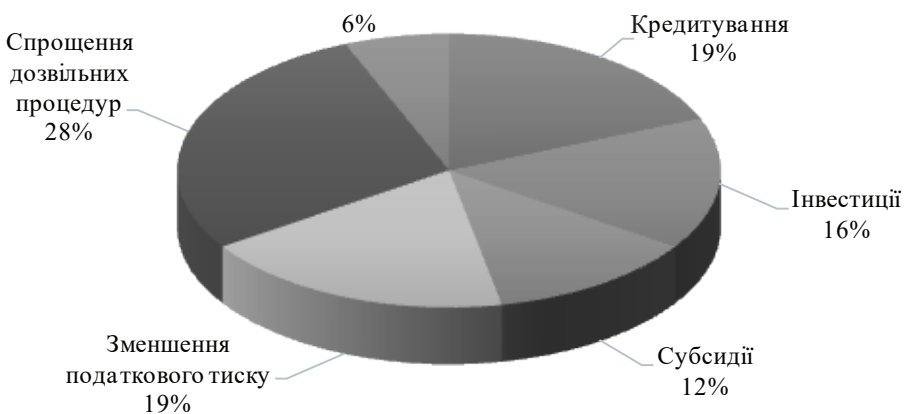

Рис. 3. Першочергові заходи, які необхідно запровадити для стимулювання розвитку рибного господарства та аквакультури.

Для стимулювання розвитку аквакультури із запропонованих варіантів відповідей респонденти на перше місце поставили спрощення дозвільних процедур (28 %), друге місце розділили пільгове кредитування і зменшення податкового навантаження (19 %), до третього віднесли інвестиції (16 %). Рибогосподарські субсидії (12 %) посіли четверте місце.

Як показали отримані результати, найбільш привабливими та економічно вигідними серед об'єктів аквакультури залишаються коропові види риб (короп – 25 %, рослиноїдні – 21 %) (рис. 4). Далі перевага надається осетровим та сомовим (по 18 %), лососевим близько 11 %.

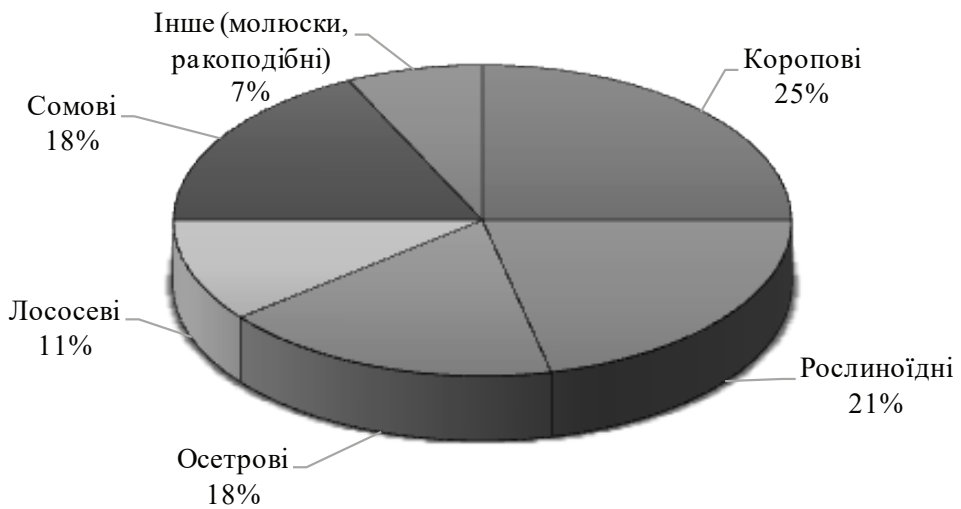

Рис. 4. Об'єкти аквакультури, виробництво яких сьогодні є найбільш привабливим та економічно вигідним для рибогосподарського бізнесу.

Встановлено, що найбільш привабливим і економічно доцільним для аквабізнесу є ставкова аквакультура (29 %), на другому місці виробництво в рециркуляційних аквакультурних системах (25 %), басейнові господарства (17 %) посіли третє місце, а на четвертому – садкова (13 %) аквакультура. На рис. 5 наведено напрямки аквакультури, які сьогодні є привабливими для бізнесу за умов зростання сукупного споживчого попиту на рибу.

Якщо проаналізувати досвід країн Європейського Союзу, то ставкове коропівництво є одним з найважливіших сегментів аквакультури у вимірах як обсягів виробництва, так і зайнятості [7]. Обсяги виробництва продукції коропівництва у ЄС стабілізувались на рівні близько 80–90 тис. т/рік [3]. Вато відмітити, що ні площа ставків, ні обсяги виробництва не зросли порівняно з відповідними показниками 1980 р. Отже, у більшості держав-членів ЄС, які спеціалізуються на коропівництві, господарська діяльність здійснюється в екстенсивний спосіб, і середній рівень рибопродуктивності коливається від 400 кг/га до 800 кг/га. Також рибопродуктивність досягається за рахунок інтенсивних ставкових технологій [8–10].

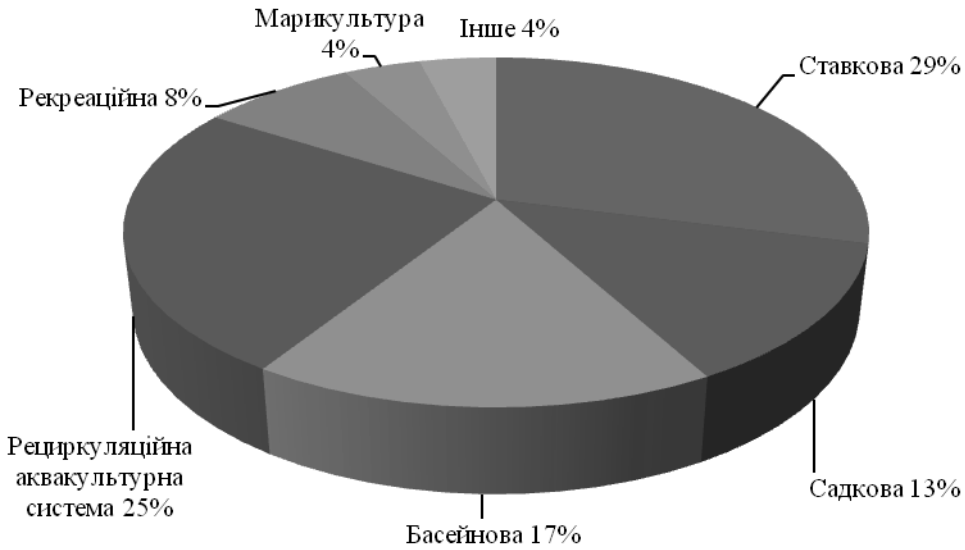

Рис. 5. Напрямки аквакультури, які є найбільш привабливими та економічно вигідними для бізнесу за умов інтеграційних процесів.

Таким чином, основними причинами, які стримують розвиток українського рибного господарства та аквакультури, є: корупція, податковий тиск, слабка банківська система, митна політика, відсутність субсидіювання, висока вартість рибних кормів, обмежена можливість використання сучасного обладнання та якісного рибопосадкового матеріалу.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження маємо всі підстави зробити такі висновки: а) першочерговими завданнями для пошуку шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності рибного господарства є налагодження ефективної взаємодії між виробниками, споживачами, фінансово-кредитною системою з метою прийняття рішень, які б задовольняли економічні інтереси усіх суб'єктів у відносинах, пов'язаних із сферою аквакультури, виявлення проблем забезпечення конкурентних переваг галузі та розроблення технологій виробництва смугастого окуня, судака, щуки, лина, тилапії, раків з метою розширення переліку об'єктів сертифікації для унеможливлення просування небезпечної риби на ринки; б) для стимулювання розвитку аквакультури важливим є удосконалення митної політики щодо рибних кормів для використання суб'єктами рибного господарства у сфері аквакультури та запровадження пільгового кредитування в галузі в умовах імплементації основоположних засад Спільної рибної політики із застосуванням прогресивної виробничо-технологічної бази галузі як в Україні, так і за її межами; в) доцільно для оптимізації діяльності суб'єктів аквакультури в частині орендної плати та зниження собівартості продукції встановити фіксований мінімальний розмір орендної плати для земельних ділянок, що використовуються для виробництва риби в контексті Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Список використаних джерел

1. **OECD** (Organization for Economic Co-operation and Development); **FAO** (Food and Agriculture Organization of the United Nations). *Agricultural Outlook; Agriculture Statistics (Database); OECD/Food and Agriculture Organisation of the United Nations: Rome, Italy, 2017.*
2. **FAO** (Food and Agriculture Organization of the United Nations). *Regional Review on Aquaculture in the Asia-Pacific: Trends and Prospects—2010 FAO Fisheries and Aquaculture Circular; Food and Agriculture Organisation of the United Nations, Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific: Rome, Italy, 2011. No. 1061/5. P. 89.*
3. **Nandeesh M. Sentilkumar V. Antony Jesu Prabhu, P.** Feed management of major carps in India, with special reference to practices adopted in Tamil Nadu. In *On-Farm Feeding and Feed Management in Aquaculture; FAO Fisheries and Aquaculture Technical Paper. Rome, Italy, 2013. №. 583. P. 433.*
4. **Wang Q. Cheng L. Liu, J. Li Z. Xie S. De Silva S. S.** Freshwater aquaculture in PR China: Trends and prospects. *Rev. Aquac. 2015. № 7. P. 283–302.*
5. **OECD** (Organization for Economic Co-operation and Development); **FAO** (Food and Agriculture Organization of the United Nations). *Agricultural Outlook 2017–2026; Organization for Economic Co-operation and Development/Food and Agriculture Organization of the United Nations: Paris, France, 2017.*
6. **Bostock J. Lane A. Hough C. Yamamoto K.** An assessment of the economic contribution of EU aquaculture production and the influence of policies for its sustainable development. *Aquac. Int. 2016. №. 24. P. 699–733.*
7. **Mente E. Smaal A.** Introduction to the special issue on “European aquaculture development since 1993: The benefits of aquaculture to Europe and the perspectives of European aquaculture production”. *Aquac. Int. 2016. № 24. P. 693–698.*
8. **OECD** (Organization for Economic Co-operation and Development); **FAO** (Food and Agriculture Organization of the United Nations). *Agricultural Outlook; Agriculture Statistics (Database); Organization for Economic Co-operation and Development/Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome, Italy, 2017.*
9. **Duffy M.** Economies of size in production agriculture. *J. Hunger Environ. Nutr. 2009. №. 4. P. 375–392.*
10. **Nielsen R. Asche F. Nielsen M.** Restructuring European freshwater aquaculture from family-owned to large-scale forms—Lessons from Danish aquaculture. *Aquac. Res. 2016. №. 47. P. 3852–3866.*
11. **Sharylo Y. E., Rybalchenko K. O.** Derjavne reguluvannya akvakultury u konteksti svitovogo dosvidu. *Materialy X mezinarodni vedecko-prakticka konference «Nauka i inowacja-2014», Przemysl, 2014. V. 3. 2014. P. 90–92.*
12. **Кваша С. М., Вдовенко Н. М.** Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм. *Економіка та держава. 2011. № 11. С. 12–16.*
13. **Стасишен М. С.** Екологізбалансований розвиток рибогосподарського комплексу України: Монографія. К.: РВПС України НАН України, 2010. 323 с.
14. **Кваша С. М.** Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. *Економіка АПК. 2013. № 8. С. 12–21.*
15. **Качний О. С.** Держава як орган управління і регулювання розвитку рибного господарства. *Науковий вісник Академії Муніципального управління. 2009. № 4. С. 209.*

Наталья Михайловна Вдовенко,
*д.э.н., профессор, заведующая
кафедрой глобальной экономики,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
ул. Героев Оборона, 15, г. Киев, 03041, Украина
nata0409@gmail.com*

Юрий Евгеньевич Шарило,
*директор, бюджетное учреждение
«Методически-технологический центр по аквакультуре»,
ул. Тургеневская, 82-а, г. Киев, 04050, Украина
egts@ukr.net*

Петр Юрьевич Курмаев,
*профессор кафедры финансов,
учета и экономической безопасности,
Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины,
ул. Садовая, 2, г. Умань, Черкасская область, 20300, Украина
petrol09@i.ua*

Роман Анатольевич Дмитришин,
*соискатель, Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины,
ул. Героев Оборона, 15, г. Киев, 03041, Украина
dmitrishynroman@gmail.com*

Обеспечение конкурентных преимуществ рыбного хозяйства с использованием прогрессивной производственно-технологической базы

Аннотация. Раскрыты аспекты обеспечения конкурентных преимуществ рыбного хозяйства с использованием прогрессивной производственно-технологической базы отрасли как в Украине, так и за ее пределами. Акцентировано на том, что важна разработка технологий производства окуня, судака, щуки, линя, тилапии, раков с целью расширения перечня объектов сертификации для предотвращения поставок зараженной рыбы на внутренний рынок. Сделан вывод, что целесообразно для оптимизации деятельности субъектов аквакультуры в части арендной платы и снижения себестоимости продукции установить фиксированный минимальный размер арендной платы для земельных участков, используемых для производства рыбы в контексте Соглашения об ассоциации Украины с Европейским Союзом.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, рынок, рыбное хозяйство, отрасль, технологии, производственно-технологическая база.

Nataliia Vdovenko,
*Doctor of Economics, professor, Head of the Department of Global Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
str. Geroev Oborony, 15, Kiev, 03041, Ukraine
nata0409@gmail.com*

Yriy Sharilo,
*Director, Budgetary institution «Methodological and
Technological Centre of Aquaculture»,
str. Turgenevskaya, eighty-second, Kiev, 04050, Ukraine
egts@ukr.net*

Petro Kurmaiev,
Professor of the Department of Finance,

*Accounting and Economic Security,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
str. Sadovaya, 2, Uman, Cherkasy region, 20300, Ukraine
petrol09@i.ua*

Roman Dmytryshyn,
*Applicant, National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine,
ul. Geroev Oborony, 15, Kiev, 03041, Ukraine
dmitrishynroman@gmail.com*

Providing competitive fishing permits by using a progressive production and technological base

Abstract. The problematic aspects of ensuring the competitive advantages of the fish industry with the use of the progressive production and technological base of the industry both in Ukraine and abroad are revealed. The importance of developing technologies for the production of striped perch, pike perch, pike, and crayfish in order to expand the list of certification objects to prevent the advent of unsafe fish on the domestic market. It is expedient to establish a fixed minimum rent for land plots used for fish production in the context of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in order to optimize the activities of aquaculture entities in terms of rent and reduce the cost of production.

Key words: *competitiveness, competitive advantages, market, fishery, industry, technology, production and technology base.*